

**САКРАЛНО ПРОСТРАНСТВО
В ДРЕВНА ТРАКИЯ**

© Васил Марков, Алексей Гоцев, Ангел Янков

ISBN 954 - 680 - 290 - 5
БЛАГОЕВГРАД 2003

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение /5/

**I. Проучване на тракийски култови центрове от I –
во хилядолетие пр.н.е. в Западните Родопи /по
археологически данни / – Алексей Гоцев /7/**

1. История на проучванията на тракийските
светилища /8/

2. Състояние на изворовата база /16/

3. Географски обхват и характеристика на разглежданата
територия /18/

4. Критерии за разпознаване на светилището /22/

5. Системата от тракийски светилища в Западните
Родопи /25/

6. Пътища през Западните Родопи и тракийските
светилища /28/

7. Археологически контексти, съоръжения и следи от
ритуални практики на светилищата /31/

8. Елементи на свещеното пространство. Подход към
светилището /37/

**II. Старинни елементи от културното наследство на
населението в Западните Родопи – Ангел Янков /47/**

1. Черковища /47/

2. Молитва за дъжд /51/

3. Демонологични същества /53/

4. Болести и традиционни народни лечебни
практики /55/

5. Традиционен календар /58/

**III. Сакрално пространство от Западните Родопи и
Пирин – Васил Марков /64/**

1. Сакрална територия и културно-историческа
приемственост /64/

2. Скалните арки /66/

3. “Следите” върху мегалитните жертвеници /70/

4. Сакрална територия на върха на Пирин /77/

Послеслов /106/

Резюме /108/

ВЪВЕДЕНИЕ

Това изследване е резултат от реализирането на терен на проекта “Тракийски светилища от Западните Родопи и Пирин”. Експедицията беше осъществена от национален екип от учени, университетски преподаватели и студенти от катедрата по културология на Факултета по изкуствата при ЮЗУ “Неофит Рилски” – Благоевград, секция Тракийска археология в Археологическия институт с музей при БАН, департамент Археология при Нов български университет – София и Етнографски музей – Пловдив през 2001 и 2002 г.

Към изследвания обект – артефактите от древнотракийската религия и духовност като цяло беше подхотено комплексно, чрез включването в проучванията на специалисти от близки научни области като история на културата, археология, етнология и други. Това позволи те да си сътрудничат успешно още тук, на терен и в голяма степен допринесе за добрите научни резултати.

В този ред на мисли трябва да отбележим и включването на студенти по културология и археология в експедициите. Това даде възможност, те още тук, на студентската скамейка, да започнат изграждането си като млади изследователи и учени. Факт, който ние намираме за успешен опит при съчетаването на преподавателската с научно-изследователската дейност при обучението на студентите. В такъв аспект предлаганото изследване може да служи като учебно помагало, а

реализираният проект като възможен не само изследователски, но и педагогически модел.

В географски и културно-исторически аспект усилията на теренната експедиция бяха съсредоточени в Западните Родопи – рида Дъбраш, и по източните склонове на Пирин. Вероятната исконна територия на тракийските беси – притежателите на централното светилище на Дионис Сабазий и най-ревностни пазители на древнотракийската религия.

Освен от писмените източници, интересът ни към този регион бе засилен и от няколко значими топонима, каквито са Беслет – най – високият връх на Дъбраш, Без/с/бог – един от най – високите върхове на Пирин и Беслен / Бесляни / – име на село от Средна Места. Топоними, за които е възможно да се предположи, че са съхранили артефакти от етнонима на бесите.

В структурно отношение изследването е разделено на три части. Първа глава “Проучване на тракийски култови центрове от I-во хилядолетие пр.н.е. в Западни Родопи (по археологически данни)” е написана от н.с. д-р Алексей Гоцев. Втора глава – “Старинни елементи от културното наследство на населението в Западните Родопи” е с автор н.с. д-р Ангел Янков. Трета глава – “Сакрално пространство от Западните Родопи и Пирин” е написана от доц. д-р Васил Марков.

Сред тях особено внимание заслужават общите пресечени точки, които надяваме се и в бъдеще ще разширяват възможностите ни да навлезем по-дълбоко в древнотракийската духовност.

**I. ПРОУЧВАНЕ НА ТРАКИЙСКИ КУЛТОВИ
ЦЕНТРОВЕ ОТ I ХИЛ. ПР. Н. Е.
В ЗАПАДНИ РОДОПИ
(ПО АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ДАННИ)**

В развитието на тракийската археология през последните години се наблюдава повишен интерес от страна на проучвателите към проблемите на тракийските култови паметници. Причините за тази тенденция в развитието на археологията в България могат да се търсят в няколко посоки. От една страна, нарасна в значителна степен наличната изворова база – разкрити и частично бяха проучени много и различни по своя характер паметници на култа в различни райони на Древна Тракия. Натрупаните данни поставят редица въпроси и тяхното обобщаване и систематизиране е следващата обективна стъпка пред проучвателите на тракийската култова археология. Изглежда съвсем естествено, че след увлечението по проблемите на тракийските погребални практики и проблемите на различните видове поселения в Древна Тракия и култовите паметници да намерят полагащото им се място в диренията на археолозите. Още повече ако ситуацията се разглежда в контекста на взаимната зависимост и обусловеност между селища, некрополи и култови паметници в един отделен регион.

От друга страна сме свидетели на повишен /и в много случаи не само професионален/ интерес към тракийските култови центрове от I хил. пр. н. е. в поредната кампания по издирване на прочутото светилище на Дионис, в която освен археолози и историци, се включват и други личности и организации, които преследват твърде различни интереси, за съжаление често пъти далеч от изискванията на научното изследване.

ПОСЛЕСЛОВ

Направените изследвания разкриват една невероятно богата картина на артефакти от езическата древност в региона на Западните Родопи и Пирин. Засичането на тракийски светилища, регистрирани по археологически път с все още живи традиционни народни култови практики, свързани с тях, потвърждава за сетен път, че за този регион може да се предполага запазване на големи анклави от старото тракийско население до края на античността и ранното средновековие. Факт, особено показателен, тъй като се оказва един от възможните ключове, в разгадаването на механизмите за пренасянето на ред антични, езически като архетип елементи към традиционната народна култура на българите.

Забележително е струпването на множество тракийски светилища в подножието на връх Беслет, както и в региона на върховете Безбог и Мангъртепе. Факти, които поставят проблема за свещената планина, като сакрална територия на древните беси, част от чиито етноним може би е оцелял в имената на два от най-високите върхове в Западните Родопи и Пирин.

Извършените глобални наблюдения от експедиционния екип за разположението на тракийските светилища в изследвания регион установиха като закономерност пряката видимост между съседните древнотракийски светилища тук. Не мога да не отбележа факта, че всички значими

древнотракийски светилища от рида Дъбраш се виждат “като на длан” само от едно място и това е сакралната територия от циркуса на Поповото езеро в Пирин.

Този факт неминуемо поставя въпроса за йерархията на тракийските култови паметници по отношение разположението им във височина и определя още веднъж изследваната кръгла свещена земя на върха на Пирин като първенстваща. Свързва я със семантичната позиция “горе”, на върха на най-високата свещена планина в земите на тракийското племе беси.

Не на последно място трябва да посочим, че тези теренни проучвания изградиха един млад, амбициозен и добре подготвен интердисциплинарен изследователски екип, което е гаранция и за бъдещи добри научни резултати.

Конниктарен набор *Тракийски Анкетни*

Технически редактор *Крум Митов*

Коректор *Христо Шаваров*

Тираж 300 Формат 60/84/16 Печ. коли 60

Пореден № 47 от утвърдения тематичен план за 2002 г.

Учебникът е одобрен от МОН с протокол № 36/30.08.2002 г.

© Университетско издателство “Нови Родопи” - Благоевград